

Genealogia și arhivistica.

Evoluția unei familii românești din Maramureș*

MARIA DOGARU, MIRCEA RADU

Considerată a fi „știința despre perpetuarea neamului în manifestările sale individuale”¹, genealogia ocupă un loc important în aprofundarea cunoașterii istoriei și deslușirea relațiilor sociale proprii unei epoci date. Departe de a fi, cum în mod greșit uneori s-a spus, „specifică familiilor marcante”, genealogia se însușește în ansamblul disciplinelor speciale ale istoriei care asigură investigarea complexă a surselor documentare, prin cercetările sale facilitând pătrunderea esenței fenomenelor, înțelegerea cauzelor care au determinat anumite evenimente.

Născută în procesul evoluției sociale, ea își are izvorul în preocupările oamenilor de a delimita cursul unui neam, determinarea încrengăturilor unor colectivități, preocupările impuse de multe ori de situații practice ivite în viața de zi cu zi.

Precedind cu mult preocupările științifice, metodele genealogice s-au manifestat inițial în acțiuni și fapte concrete care au dus în cele din urmă la instituirea unor criterii logice pentru structurarea diferitelor grupări sociale.

Treaptă obligatorie în evoluția spirituală a omului și totodată urmare firească a perpetuării peste decenii și veacuri a cultului strămoșilor, genealogia, în al cărei cimp de cercetare intră familiile, s-a dezvoltat în strinsă interdependență cu heraldica și sigilografia, care abordează modul reprezentării familiilor în societate.

Importanța genealogiei pentru evoluția științelor sociale în general a determinat în perioada din urmă aprofundarea cercetărilor și în acest domeniu², ca și relevarea rolului acestei discipline în lărgirea procesului de investigare a evoluției societății umane. Sint concludente în acest sens aprecierile lui Michel Péronnet, care arată : „Pentru a se apropia de oameni istoria socială trebuie să treacă prin stadiul minuțios al grupelor sociale, elementul intermediar între marile grupări în clase sau ordine și indivizii izolați ”³.

* Comunicare susținută în cadrul Comisiei de genealogie, heraldică și sigilografie de pe lângă Institutul „Nicolae Iorga” București, la data de 10 noiembrie 1989.

¹ Ottocar Lorenz, *Lehrbuch des gesamten wissenschaftlichen genealogie*, Berlin, 1898 p. 6.

² Vezi și Robert Delort, *Introduction aux sciences auxiliaires de l'histoire*, Paris 1969, 214 p.

³ Michel Péronnet, *Généalogie et histoire, approches méthodologiques*, în „Revue Historique”, 92 (239), 1968, p. 111—112.

Cît privește evoluția genealogiei pe pămîntul românesc, trebuie subliniat faptul că ea are la bază puternica tradiție romană⁴ ce s-a înălțat pînă la formularea unor concepte cu deplină valabilitate pînă astăzi, pe cît de plastice, pe atît de sugestive: „a nu-ți cunoaște ascendența înseamnă a rîmîne ca un copil de fașă”⁵.

Numeroase documente create în evul mediu⁶, ca și în epoca modernă, aduc sub ochii noștri mărturia preocupărilor genealogice⁷ ce s-au concretizat dinioară în alcătuirea unor spițe de neam, tabele și liste de descendenți precum și în unele abordări teoretice relevînd importanța cunoașterii obîrșiei indivizilor.

Este semnificativă printre acestea consemnarea inserată într-un document din 1813, validat de domnul Moldovei, Scarlat Calimachi, care lăuda preocupările membrilor familiei Balș pentru a găsi „vredincă acea adevărință ce au aflat pentru începutul neamului”⁸, afirmație introdusă într-un hrisov din 1827, conform căreia cunoașterea faptelor înaintașilor constituie pentru urmași îndrumare spre „a-și pune sîrguința și vrednicia în lucrare”⁹. În același sens menționăm și aprecierea lui Tadeus Hasdeu (bunicul lui Bogdan Petriceicu Hasdeu): „numai dobitoacele nu se îngrijesc de strămoșii lor”¹⁰.

Treptat, paralel cu publicarea izvoarelor și cu dezvoltarea științelor sociale, încep să apară lucrări cu caracter genealogic independent¹¹, sinteze și studii¹² inserate în reviste de specialitate.

Prin intermediul acestora s-a demonstrat convingător faptul că studiul indivizilor și al familiilor constituie o necesitate stringentă, cu profunde implicații în domeniul socio-profesional, medical și istoric.

Înțelegînd rolul și importanța acestei științe, Nicolae Iorga s-a numărat printre cei care au contribuit la dezvoltarea ei, marele savant arătînd că „genealogia istorică este de cel mai mare ajutor istoriei propriu-zise, confundîndu-se cu dînsa”¹³.

⁴ Ștefan Gorovei, *Cu privire la metodologia cercetărilor de genealogie medievală românească*, în „Revista Arhivelor” nr. 2/1973, p. 285—291.

⁵ *Ibidem*, p. 286.

⁶ Conf. Ioan V. Cincea, *O frîntură de genealogie*, în „Oltenia — documente, cercetări culegeri”, II, 1941, p. 118—126.

⁷ Vezi Sever Zotta, *Trei surori necunoscute ale lui Vasile Alecsandri*, în „Revista Arhivelor”, vol. nr. 1—3, 1924—1926, p. 139—140.

⁸ Maria Dogaru, *Un armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme*, DGAS, București, 1981, p. 19.

⁹ Arh. St. București, colecția Suluri II, 151 (actul din 1827 iunie 20 — referitor la familia Pisoschi).

¹⁰ „Revista istorică”, 10—12 (XI) (1923), p. 319.

¹¹ N. Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino*, Edit. Minerva, Buc., 1902; Octav George Lecca, *Familii boierești române. Istoric și genealogie*, Buc. 1899; Ștefan Greceanu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, Buc., vol. I—III, 1913—1916.

¹² Menționăm printre cele din urmă: N. Stoicescu, *Legăturile de rudenie dintre domn și marea boierime și importanța lor pentru istoria politică a Țării Românești și Moldovei (sec. XV — începutul secolului XVIII)*, în „Danubius” V, Galați, 1971, p. 121; Gr. I. Lecca, *La noblesse roumaine de Transylvanie. Structure et évolution*, în „Revue Roumaine d'histoire”, t. c. XXVI, nr. 3, juillet — septembre, 1987, p. 187—216; Georges F. Tașcă, *Intense rădăcini adînci. Un lung filon genealogic Moldav 1270—1984*, Buc., 1985, multiplicată.

¹³ „Analele Academiei Române”, seria a II-a tom. XXXIX, 1916—1919, partea administrativă și dezbaterile, Buc., 1921, p. 361.

Neîndoielnic, creșterea acestor preocupări a dus la alcătuirea unor organisme de specialitate : Comisia genealogică (1941), Comisia de genealogie, heraldică și sigilografie (1970), care continuă să desfășoare și astăzi o susținută activitate¹⁴.

Privită în acest context, știința genealogică dobîndește o semnificație deosebită și pentru slujitorii Arhivelor Statului, unde mărturiile trecutului sint chemate să transmită marelui public mesajul epocii în care au fost create. Aplecîndu-se asupra documentelor din patrimoniul arhivistice vor putea neîndoielnic, pe baza cercetărilor genealogice, identifica miezul informațiilor cuprinse în diferite surse istorice, ceea ce Nicolae Iorga numea „rămășițele faptei și sufletului altor oameni”¹⁵, dînd astfel acestor mărturii „suflarea de viață”, proces în cadrul căruia ei, cercetătorii, devin pentru dinsele al „doilea creator”¹⁶.

„Silințele migăloase, obositoare, pe care publicul cel mare nu le cunoaște și ca atare nu le-ar putea prețui îndeajuns”¹⁷, îndreptate în acest scop, își vor dovedi astfel roadele în complexe și multiple activități. Genealogia va deveni atunci un prețios ajutor pentru o mai bună catalogare a documentelor, ea va permite prezentarea mai detaliată a informațiilor transmise de acestea publicului, fiind în unele cazuri cheia identificării legăturilor dintre izvoare, facilitînd încadrarea lor firească ansamblului în care au fost constituite, cu care alcătuiesc un tot organic.

Pentru a concretiza rolul genealogiei în lărgirea cunoașterii noi propunem să prezentăm în rîndurile de mai jos evoluția unei familii românești din nordul țării, analizînd în acest scop numeroase surse documentare, în special diplomele maramureșene¹⁸ ce fac să străbată pînă la noi, „glasul viu al vremurilor de odinioară”¹⁹, prețioase mărturii istorice reflectînd indirect formele specifice de organizare a populației locale în zorii evului mediu.

Este semnificativ faptul că importanța acestor documente a fost subliniată și de istoricul maghiar G. Petrovay, care relevă faptul că prin aceste documente se atestă continuitatea românilor în vatra strămoșească și înălța lor civilizație; după care continuă : „un neam de păstori imigrînd pe încetul cu păscutul turmelor, un dușman de neam străin,

¹⁴ Vezi Dan Berindei, *Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie*.

¹⁵ N. Iorga, *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Ioan Mihaly de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV—XV*, Sighet 1900; Vezi și P. Păclișanu, *Noi diplome maramureșene*, în „Revista de istorie română”, XVI, 1946, fasc. I; Istoricul Radu Popa arată în legătură cu aceste documente; „Publicate parțial încă din veacul trecut, în diferite colecții, documentele maramureșene, din veacurile XIV—XV au fost adunate într-un volum de către I. P. Mihaly completat cu lungi și fructuoase cercetări în special în arhivele din Lebesz (azi Iasov, Cehoslovacia), în unele arhive particulare și în satele maramureșene ale căror locuitori mai posedă astăzi asemenea piese” (*Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Edit. Acad., Buc. 1970, p. 16), Valentin Iloșu Longhin relevînd însemnătatea acestor diplome, faptul că ele aduc o contribuție inestimabilă la istoria neamului românesc din acest nord de țară, le definea drept o „biblie a demnității naționale” (*Soarele din poartă*, Edit. Sport Turism, Buc. 1989, p. 36)

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 3.

neinrudit cu cel unguresc, luat ca prizonier în luptă”, nu ar fi putut obține astfel de privilegii²⁰.

Una din cele mai vechi diplome maramureșene și, totodată, cea mai veche danie atestată documentar din partea regilor Ungariei pentru un român este aceea din 22 septembrie 1326 acordată lui Stanislau de Birsana fiul lui Stan²¹. Se întăreau lui Stanislau și urmașilor lui Birsana ca „proprietate veșnică și nerevocabilă”. Remarca introdusă în acest document, conform căreia satul este întărit în marginile sale mai dinainte, constituie desigur dovada existenței acestor proprietăți în posesia familiei Birsana încă din perioada anterioară anului 1326.

Nefăcînd parte dintre maghiari, lui Stanislau nu i s-a acordat, statutul de nobil deplin”, ci doar dreptul de a lua dările (pînă atunci ele revenind regalității) de la supuși, drept pe care îl lăsa posesorului diplomei, „după obiceiul și legea nobililor țării”. Pe baza privilegiilor cuprinse în această diplomă, Stanislau se desprinde de ceilalți cnezi români, semenii săi, și pășește în pătura inferioară a nobilimii, lucru ce îl va face și familia Drăgoșeștilor mai tirziu cu 10 ani²².

Conform acestei diplome, Stanislau de Birsana a stăpînit în calitate de cneaz jumătate din cnezatul Varaliei, a cărui denumire foarte veche păstrată pînă în veacul al XIV-lea, demonstrează menținerea îndelungată a unor forme de organizare proprii românești²³.

Situat pe cursul inferior al Izei, cnezatul Varaliei²⁴, a cuprins cel puțin patru sate — Birsana, Nănești, Oncești (așezare unde s-a descoperit cea mai veche cetate dacică maramureșană) și Valea Porcului.

Peste două decenii, în 1346, regele Ungariei, Ludovic de Luxemburg, înobilează pe fiul lui Stanislau. Diploma se acordă lui „Myk Olacus filius Stanislai, filij Borzan” și fraților săi Manea, Neagu și Radu²⁵. După cum se vede, în actul de înobilare sînt menționate trei generații: Stan (amintit sub numele de Birsan), Stanislau, fiul acestuia, și cei patru nepoți (copiii lui Stanislau). Folosirea numelui de Birsan dovedește fixarea acestui toponim, faptul că atît tatăl, cît și fiul erau cunoscuți sub această denumire.

O consecință directă a plecării lui Bogdan Întemeietorul în Moldova este și scăderea puterii de rezistență a societății românești din Maramureș aceasta intrucît, prin trecerea unor familii dincolo de Carpați, băstinașii de aici nu au mai putut menține voievodatul, zona devenind curînd, din punct de vedere administrativ, comitat²⁶. Între timp, Drag și Balce, urmașii descălecătorului Dragoș, alungați din Moldova, se reîntorc în Maramureș, confiscă moșiile lui Bogdan și cîmpesc și alte sate formînd un uriaș domeniu. Înainte de anul 1390 ei cîmpesc și Birsana²⁷. Deși în anul menționat Drag și Balce preiau posesiunile amintite, viața românească continuă să pulseze aici cu intensitate. Existența a trei mănăstiri, Peri, Culcea și una, consemnată documentar în 1390, în apropierea satelor Birsana, Nănești și

²⁰ Ștefan Menteș, *Emigrări românești în Transilvania în secolele XIII—XV*, Ed. științifică și enciclopedică, Buc., 1977, p. 38—39.

²¹ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p. 6—7.

²² Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, Edit. Dacia, Cluj, 1971, p. 276.

²³ *Ibidem*, p. 216.

²⁴ Radu Popa, *op. cit.* p. 68.

²⁵ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p. 6.

²⁶ Radu Popa, *op. cit.*, p. 68.

²⁷ *Ibidem*.

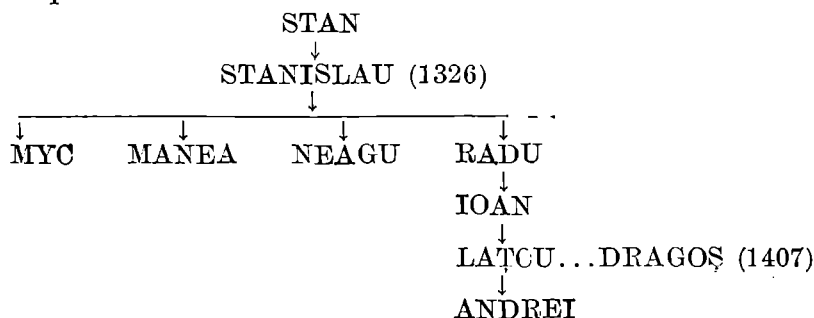
Cornești, dovedește credem evoluția social-economică și politică a zonei, ca și strădania societății românești de a-și păstra vechile forme de organizare și privilegiile.

Importanța deosebită a acestor instituții religioase a fost subliniată de cercetătorii Ioanichie Bălan și C. Noica. Primul opinează că cea de-a treia mănăstire, pomenită în 1390, este Birsana, a cărei viață „spirituală rivaliza cu cea din Peri”²⁸. După C. Noica, mănăstirea Birsana, alături de cea din Peri, e cea mai veche mănăstire maramureșeană, „de aici a pornit Coresi care a făcut începătura culturii acesteia românești”²⁹.

După constatările cercetătorului Iacob Mârza, pe lângă mănăstirea Birsana a funcționat în evul mediu o școală³⁰.

Între actele pe care descendenții familiei le păstrează, se află și un transumpt³¹ care cuprinde o diplomă maramureșeană emisă de regele Sigismund de Luxemburg, pe baza vechilor tradiții, în anul 1407 (vezi anexa). Prin acest act se dispunea ca „Lațcu, fiul lui Ioan, fiul lui Radu de Birsana, în numele lui Andrei, fiul <său> și al lui Dragoș, fratele său după mamă”, să fie puși în stăpînirea sus-zisei moșii numită Birsana,, aflătoare în comitatul Maramureșean”. Transumptul datează din 1762 cînd se atestă că: „venind înaintea noastră nobila familie Radu de Cornești ne-a arătat o scrisoare a sa de dare în stăpînire”. Această copie întărită este primul izvor care permite a se stabili relații patrimoniale între bîrsănești și cornășteni. Există următoarele două supoziții: 1. la sfîrșitul secolului al XIV-lea ori la începutul veacului următor s-ar fi contractat o căsătorie între membrii familiei cneziale de Birsana cu descendenți din Cornești, localitate pînă la acea dată menționată în documente; 2. un descendent din Bîrsănești să fi întemeiat o nouă așezare, la hotarul Birsanei, pe care a numit-o Cornești³².

Făcînd o legătură între diploma din anul 1407 și cele din 1326 și 1346 se poate determina următoarea succesiune:

²⁸ Ioanichie Bălan, *Vetre de sihăstrie românească*, Edit. Institut. Biblic și de misiune ortodoxă București, 1982, p. 334.

²⁹ C. Noica, *Cuvînt împreună despre rostirea românească*, Edit. Junimea, București, 1987, p. 113.

³⁰ Iacob Mârza, *Coordonnées de l'enseignement roumain en Transylvanie au XVI-e siècle*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tom. XXVI, oct.—dec. 1987, p. 388.

³¹ Transumptul este varianta cea mai obișnuită în Transilvania a copiei autentice (constă în transcrierea cuprinsului unui act într-altul — în întregime sau prescurtat); el este un act emis de un for public care recunoaște documentul transcris. Transumptul nu are putere juridică, în procese el nu putea înlocui originalul.

³² Se știe că în secolul al XIV-lea — începutul veacului al XV-lea, satul Cornești nu exista sau nu a făcut parte din același grup cu Bîrsana, căci în anul 1360, cînd Bîrsana s-a

În anul 1408 se emite o nouă diplomă din care rezultă că urmașii cneazului Stanislau de Birsana reintră în drepturi asupra Birsanei, cu precizarea că „întăritura se face între hotarele și marginile între care a fost ținută și stăpînită” anterior ³³.

Diploma din 1407 este actul care ne permite să surprindem evoluția a două ramuri ale acestui neam, unul purtînd numele vechii posesiuni, altul fiind legat de așezarea Cornești. Nu este exclus în acest caz ca diploma din 1407 să fi aparținut Corneștenilor, intrucît descendenții lor și-au revendicat în 1762 drepturile pe baza acestui document, iar privilegiul din 1408 să fi fost conferit ramurei bîrsăneștilor, la descendenții acestora fiind găsit documentul amintit.

În veacurile care au urmat, deși documentele sînt sărace, putem totuși urmări evoluția acestei familii. Astfel, în 1434, un Radu de Birsana a primit de la nobila Iustina, nora lui „Balac Vodă”, o donație asupra comunei SĂCĂLĂȘENI, iar printr-o diplomă din 1442 se amintește de „item Johannes filius Radul et Myk de Felsewfeyerfalwa nobiles” ³⁴. Conform datelor care s-au păstrat, nobilii din Cornești au fost implicați în evenimentele politice din această perioadă, respectiv, cînd s-a ivit conflictul armat între două ramuri descendente ale familiei Dragoș de Giulești (Miroslav și Dragoș), corneștenii au făcut, alături de alți nobili din Giulești, Ferești, Berbești și Călinești, „stilpi de lemn de-a curmezișul drumului”. Era un gest prin care nobilii români din satele amintite s-au împotrivit deschis comitelui Andrei de Thar care îndeplinea porunca regelui ³⁵. Este concludent faptul că unii istorici comparau acest conflict cu lupta de la Posada, apreciînd că atitudinea nobililor români constituia un act de apărare a vechilor lor drepturi și tradiții ³⁶.

Peste cîteva decenii, la 24 martie 1470, într-un act emis de Matei Corvin este consemnat Iohannes Radul de Somoș ³⁷. Neîndoindu-ne, acest Radu a fost unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai Corneștenilor.

Acest lucru este relevat de numărul mare al documentelor în care este pomenit, respectiv : 17 iunie 1470 ³⁸, 23 mai 1479 ³⁹, 17 noiembrie 1479⁴⁰, 10 iunie 1480⁴¹. Conform diplomei din 5 august 1480, între cei care se găseau înaintea conventului din Lebesz se afla și un Ioan Radu de Cornești ⁴².

Un act de natură juridică din 1481 îl amintește pe Radu Vana din Cornești și pe soția sa Ana ⁴³.

La 20 februarie 1483, într-o diplomă emisă la Buda, este atestat în funcția de vicecomite Ladislaus Rad de Somoș, în act menționîndu-se totodată și numele lui Ioanes Rad de Somoș ⁴⁴.

hotărnicit în favoarea Drăgoșeștilor, hotarul mergea o bucată de-a lungul văii Cosaului, iar în anul 1405, în hotărnicia satelor de pe valea Cosaului, hotarul către Birsana trecea pe culmea dealurilor dinspre Valea Uzei. Radu Popa, *op. cit.* p. 10 (harta).

³³ Radu Popa, *op. cit.*, p. 170; I. Mihalyi, *op. cit.*, p. 152.

³⁴ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.* p. 321.

³⁵ Radu Popa, *op. cit.* p. 185—186.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.* p. 501.

³⁸ *Ibidem*, p. 521.

³⁹ *Ibidem*, p. 541.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 544.

⁴¹ *Ibidem*, p. 548.

⁴² *Ibidem*, p. 550.

⁴³ Joódy Pál, *Nemesseg vizsgálata Máramorosziget*, 1943, p. 56.

⁴⁴ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p. 561.

La 14 octombrie 1488 sînt amintiți „Johannes Radul” și „Lupsa et Mikola”, fiii aceluiasi Radu⁴⁵, primul fiind pretor al ierarhului Cosău.

Din actele care s-au păstrat putem urmări, deși cu multe întreruperi, evoluția neamului în secolul al XVI-lea. Astfel, dintr-un document datat la 1577, aflăm că principele Cristofor Bathory a dăruit lui Radu Vasile de Cornești pădurea numită „Muntele Românului”⁴⁶.

Într-un act din 1584, emis în favoarea familiei lui Simion Stan de Szaploneza, fixîndu-se moștenirea pentru Margareta Stan, soția nobilului Grigore Barcan de Barcanfalva, este amintit și un Ioan Rad de Somoș⁴⁷.

Tot pentru aceeași perioadă avem știri despre activitatea lui Vasile Radu, care a îndeplinit între 1581—1583 și 1586—1589 funcția de vicecomite al Maramureșului. El primește de la autoritatea centrală o misiune cu totul specială, aceea de a interveni pentru a se pune capăt unor obiceiuri dacice considerate păgîne, ce se desfășurau într-un templu special construit în satul Budești⁴⁸. Vasile „Rad de Somoș” participă, în 17 mai 1587, la judecarea unui proces în cadrul Tribunalului Comitatusens. Ca urmare a atribuțiilor pe care le avea în acest domeniu el trimite, la 19 februarie 1588, o scrisoare principelui Sigismund Báthory⁴⁹.

Păstrîndu-și vechile posesiuni, descendenții lui Ștan și Stanislau s-au menținut în virful ierarhiei sociale, fapt dovedit și de funcțiile administrative înalte pe care unii din membrii acestei familii le-au avut.

În anii 1559—1560 Ivoncea de Birsana ocupa postul de vicecomite.⁵⁰

Următorii membri ai familiei cneziale Birsana și evident ai celeilalte ramuri, familia Radu de Cornești, au fost pretori ai ierarhului Cosău: Stanca Balaj de Birsana, în 1437; Balaj de Birsana, în 1449, 1460, 1463, 1468, 1471; Ioan Radu de Cornești, în 1488; Vasile Radu de Cornești, în 1568, 1570, 1579—80; Ioan Radu de Cornești în 1584—85; 1587—88; Petru Radu de Cornești în 1593—97; Ivoncea Radu de Cornești, în 1635⁵¹ și 1637; Teodor Balea din Birsana, în 1660⁵².

În veacul al XVII-lea continuă evoluția acestui neam, evoluție care se va concretiza pe de o parte prin creșterea numerică a membrilor lui, iar pe de alta prin larga circulație a unora dintre ei, fapt firesc și inevitabil.

Conform informațiilor pe care le deținem, în prima jumătate a secolului menționat, mai mulți membri ai familiei Radu de Cornești se stabilesc la Cluj, Dăbica și Surdești⁵³. Un descendent din ramura bîrsăneștilor — Cora — va determina alcătuirea unei noi așezări, localitatea Coroieni din Țara Lăpușului, care există și astăzi⁵⁴. Sînt interesante documentele ce s-au păstrat în familie în legătură cu un Radu Vasile, care s-a strămutat în localitatea Drăghia, comitatul Solnocul interior (azi județul Maramureș).

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Joódy Pál, *op. cit.*, 175—176.

⁴⁷ G. Basca, *Fragmente din istoria Maramureșului*, Sighet, 1931, p. 133.

⁴⁸ Al. Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, Ed. Universul, Buc., 1940 p. 15.

⁴⁹ G. Basca, *op. cit.*, p. 133.

⁵⁰ Al. Filipașcu, *op. cit.*, p. 254.

⁵¹ În acel an el a participat la Scaunul de judecată de la Oncești, în legătură cu procesul familiei Jura. Vezi G. Basca, *op. cit.*, p. 140.

⁵² Al. Filipașcu, *op. cit.* p. 254—255.

⁵³ *Ibidem*, p. 175.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 174.

Conform unuia dintre acte, la 7 iulie 1732 numitul Radu Vasile a venit în localitatea Cornești și a solicitat să i se întocmească un act prin care să se ateste originea sa. Asesorii față de care Radu Vasile și-a formulat cererea, Dunca Ioan și Bolog Vasile, au ales 7 martori, care, după depunerea jurământului, au relatat ce știau despre solicitant. Martorii (Radu Lupu — 92 ani, Radu Teodor — 69 ani, Radu Simion — 79 de ani, Pop Alexandru — 90 ani, Pop Lupu — 77 ani, Rusu Luca — 77 ani, Rusu Alexandru — 98 de ani) au declarat că numitul se trage din nobila familie Radu de Cornești și că de tânăr s-a stabilit în localitatea Drăghia.

Conform datelor păstrate în arhiva mănăstirii Birsana, în 1739 funcționa aici ca episcop ortodox Gavril de Birsana⁵⁵.

La mijlocul veacului al XVIII-lea, reprezentanții familiei Birsana s-au prezentat în fața unei comisii de atestare a nobilității încercând să-și demonstreze, pe baza privilegiilor pe care le aveau, originea. Comisia, deși nu poate urmări în totalitate firul descendenței, atestă că numiții erau nobili a căror ascendență urcă pînă în 1326⁵⁶. În perioada 1748—1752, în cadrul protocoalelor de nobilitate se atestă faptul că familia Radu era descendentă lui Stanislau de Birsana, comisia de verificare a documentelor recunoscînd calitatea de nobili cu scrisoare de donație a acestora, ca și faptul că ei trăiesc pe posesiunile strămoșilor lor din Cornești și Birsana⁵⁷.

Tot în această perioadă a fost verificat privilegiul prin care în 1577 li se donase de către principele Cristofor Báthory pădurea „Muntele Românului”. În final, se confirmă în legătură cu acesta că și la data respectivă pădurea era în proprietatea familiei, iar față de calitatea lor de nobili nu s-a ivit nici un dubiu⁵⁸.

Radu Vasile, care a solicitat în 1732 atestarea originii sale, a întemeiat de fapt o nouă ramură care a păstrat totuși permanente legături cu cei de baștină. Astfel, într-un act emis la 9 martie 1836 se atestă că urmașii lui Radu Vasile, plecat odinioară din Cornești, județul Maramureș, și stabilit în localitatea Drăghia, Județul Solnocul de Sus, aveau în localitatea Cornești și în hotarul acesteia o moștenire frumoasă cu o întindere de 17 prăjini, plasată în mijlocul satului, și care se învecina cu proprietățile lui Rednic Maria și Grigor Flore⁵⁹.

Urmașul direct al lui Radu Vasile a fost Maței, care s-a căsătorit în Poiana Blenchii (azi în județul Sălaj) cu o tinărară din familia nobilă Conțiș, stabilindu-se pentru un timp aici. În perioada în care a locuit la Poiana Blenchii el a adoptat numele soției, nume pe care l-a păstrat și cînd a revenit la Drăghia.

Descendenții lui pe linie masculină au fost Grigoraș și Ștefan. Primul a avut doi fii, Indrei și Petru, neamul celui de-al doilea s-a stins, căci unicul său copil, Iacob, a murit fără descendenți.

Ramura aceasta va fi însă continuată de Ioan, fiul lui Indrei. Chemat la armată, acesta a încercat să-și dobîndească libertatea prin dovedirea originii sale nobile. În acest scop a solicitat sprijin rudelor sale din Cor-

⁵⁵ Ioan Mihalăci de Apșa, *op. cit.*, p. 108. Vezi și M. Păcuraru, *Istoria Bisericii Române*, Sibiu, 1978, p. 309.

⁵⁶ Joódy Pál, *op. cit.*, p. 25.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 175.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 175—176.

⁵⁹ Actul se păstrează la familie.

nești. Este demn de remarcat faptul că au știut și au putut să dea relații tot unii membri ai familiei, respectiv, Radu Ioan, Radu Miron, Radu Onuț și Radu Petre. Nu este lipsit de importanță că reprezentantul oficial care întărește actul, Radu Gavril, este tot un descendent din vechea familie.

Actul emis la 10 februarie 1835 consemna: „Subsemnații prin prezenta recunoaștem că soldatul grenadier Ioan Rad, locuitor în localitatea Drăghia, județul Solnocul de Sus, ne-a recercat pe noi cei ce facem parte din nobilimea donatară din localitatea Cornești, județul Maramureș, ca și pe dînsul să-l împărtășim de libertățile noastre nobiliare, la care cerere noi promitem că, ajutați de atotputernicul Dumnezeu, vom face în această privință tot ce se va putea face”⁶⁰.

Cu toate că s-a eliberat actul de mai sus, Ioan Conțiș, alias Radu, a fost obligat să presteze un timp serviciul militar. Actul de lăsare la vatră, din 12 iulie 1838⁶¹, ne permite să aflăm faptul că cel implicat avea vîrsta de 34 de ani, a slujit la regimentul imperial-regal austriac nr. 51 și 62, 10 ani, 5 luni și 23 de zile în calitate de grenadier.

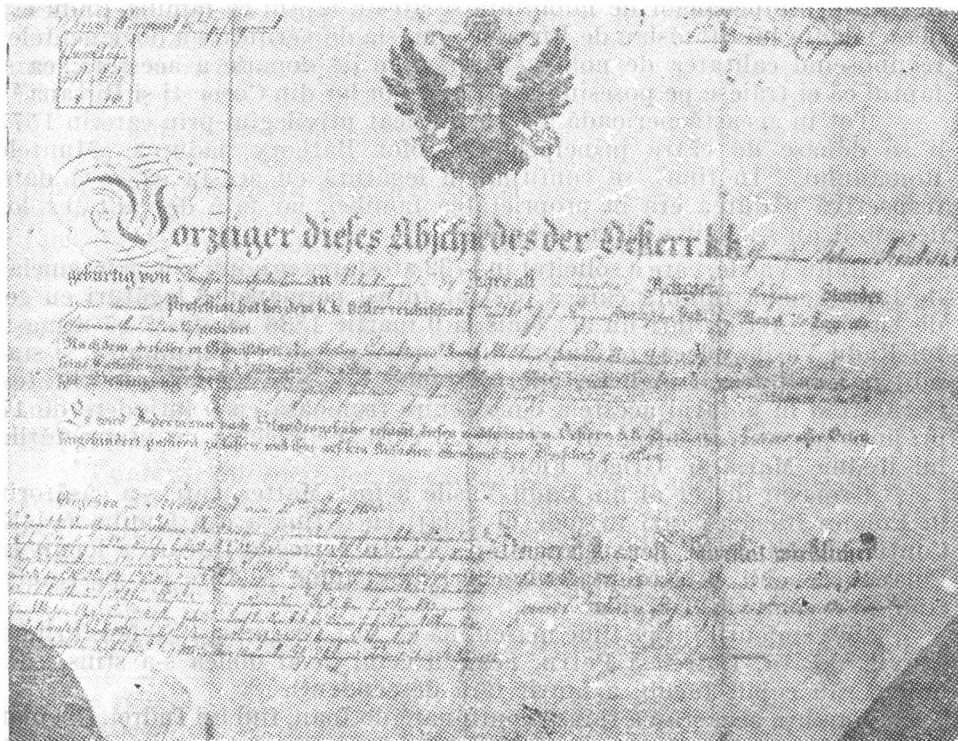

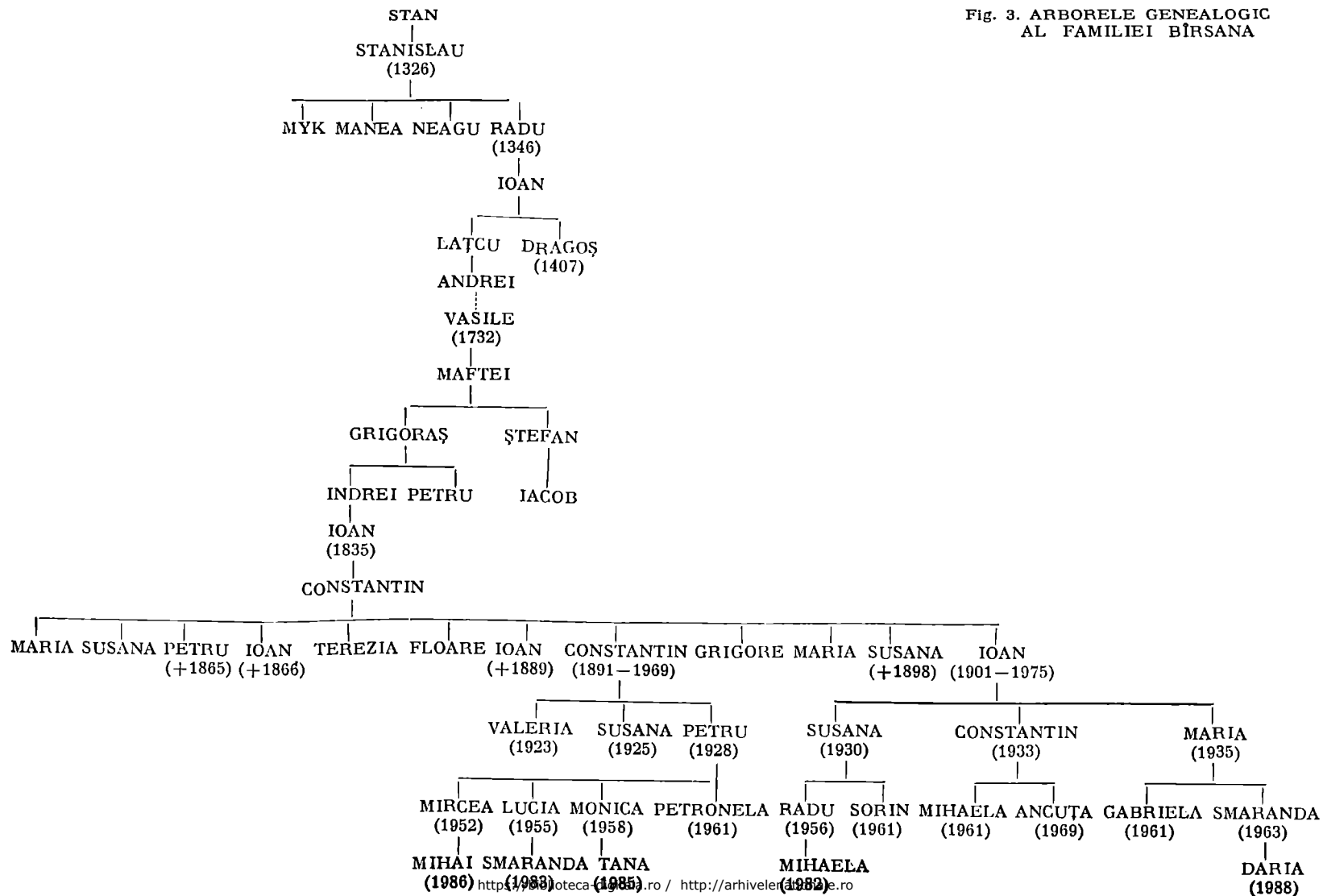
Fig. 1. Certificatul de lăsare la vatră a soldatului grenadier Ioan Conțiș

La data menționată este „concediat” din serviciul militar, „fără nici un drept”, pe motivul că recrutarea „a fost contrară legii”, prevedere care ne demonstrează faptul că i s-a recunoscut titlul de nobil.

⁶⁰ Și acest document se află în posesia familiei.

⁶¹ Idem.

Fig. 3. ARBORELE GENEALOGIC
AL FAMILIEI BÎRSANA

Familia Radu de Cornești s-a individualizat printr-o stemă recunoscută oficial. Conform informațiilor transmise de Joódy Pall, ea a fost oficializată în 1799 ⁶² (noi credem însă că la data menționată ea a fost reconfirmată). Reproducerea inserată în lucrarea istoricului menționat mai sus ne înfățișează o stemă complexă : scut încărcat cu un leu rampant trecînd spre dreapta și ținînd în laba dreaptă superioară o sabie curbă. Scutul este suprapus de o cască pe care se află o coroană deschisă, avînd în creștet un braț în armură ce susține o sabie. Pe flancurile scutului cad lambrechini bogăți.

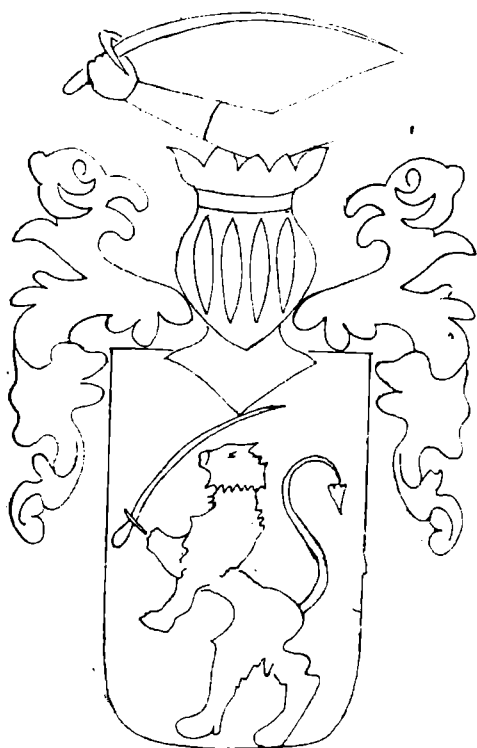

Fig. 2 Stema familiei Radu de Cornești.

Compoziția, respectiv, prezența sabiei, aluzie la vechea armă dacică și a brațului în armură îi prezintă pe posesorii stemei drept participanți la confruntările militare și atestă recunoașterea publică a unor merite deosebite în domeniul militar.

Concluzii : Făcînd parte din primii români innobilați, familia Radu, cunoscută în cele din urmă sub numele de Radu, de Cornești, are o filiație ce poate fi probată documentar secole de-a rîndul. Oameni ai locului, ei și-au păstrat, în ciuda vicisitudinilor vremurilor, moșiile care le-au dat tăria de a se menține pe vatra de locuire a înaintașilor. Înfruntînd unele persecuții politice și naționale (ei au respins numeroasele încercări de maghiarizare, reușind să-și păstreze neamul, ceea ce alte familii — de exemplu Dragfu Dolhay — n-au putut-o

face), membrii acestei familii au contribuit importante la progresul general al societății românești.

Cunoscători de carte, ei au deținut funcții publice, deseori continuînd unele activități de la o generație la alta și impunîndu-se în ansamblul vieții social-politice a zonei.

Deși o îndelungată perioadă de timp nu s-a putut urmări evoluția decît pe linie masculină, datele ce s-au păstrat ne permit totuși să vedem că membrii acestei familii au încheiat alianțe matrimoniale renumite, urmărind să nu piardă vechile proprietăți și privilegii. Pentru epoca modernă, cînd actele pot proba mai bine curgerea neamului, constatăm ramificarea arborelui genealogic astfel încît descendenții, astăzi în număr foarte mare,

⁶² Joódy Pál. *op. cit.*, p. 176.

sint, cei mai mulți, locuitori de frunte în localitățile din zonă, iar alții s-au strămutat, în amplul proces al circulației sociale, în diferite locuri din țară. Ei au îmbrățișat meserii diverse : lucrători ai pământului, dascăli, preoți, slujbași ai statului pe plan local, alții, în timpurile mai noi, devenind ingineri, cercetători, economiști, medici, profesori etc.

Înainte de a sfârși această comunicare, amintim succint faptul că unii istorici și literați interesați de biografia marelui nostru povestitor Ion Creangă, încercând să răspundă la întrebarea de unde provine cel de-al doilea nume al familiei acestuia (Bîrsanu) s-au referit la așezarea de baștină a neamului Bîrsăneștilor maramureșeni, sugerînd pe de altă parte că tot aici își are originea și prenumul „Miciuța”.

Ca încheiere cităm aprecierea lui Ican Mihalyi de Apșa, conform căreia „din familia nobilă Rad din Cornești au ieșit mulți bărbați de frunte”, apreciere care are în vedere și situația familiei în epoca modernă, cînd „în stare de țărani” ei locuiesc în vechia posesiune Cornești⁶³.

ANEXĂ :

Nos, Universitas praelatorum, baronum, magnatum et nobilium Comitatus Maramaros damus pro memoria tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod cum nos anno, die, locove datarum praesentium in generali congregatione nostra sub praesidio perillustis ac generosi Petri Darvay de eadem ordinarii Comitatus hujus vicecomitis pro pertractandis et concludendis praepriis altissimum suae Majestatis Sacratissimae servitium, necnon Comitatum huncce nostrum ejusque emolumentum concernentibus rebus frequenti numero consedissemus, in simulque ac una fuisset constituti et praesentes. Eorum nobilis familia Ráad de Somos nostrum veniens in conspectum pro transumendis et sub authentico sigillo nostro sibi extradandis quibusdam litteris statutorialibus in paergamena sub authentico conventus ecclesiae de Lelesz confectis et emanatis demisse, nobis institerunt, cum autem justa petenti non esset denegandus assensus, admissa itaque humili ejusdem instantia de verbo ad verbum easdem litteras privilegiales nobis in specie praesentatas transumi hisque inseri fecimus, quarum tenor sequitur hunc in modum : omnibus Christi fidelibus praesentibus pariter et futuris praesentium notitiam habituris, conventus ecclesiae Sanctae Crucis de Lelesz, salutem in omnium salvatore.

Ad universarum notitiam harum serie volumus pervenire quod nos, litteras excellentissimi domini nostri, domini Sigismundi, Dei gratia regis Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Marchionisque Brandenburgensis et Sacri Romani imperii vicarii generalis, et regni Bohemiae gubernatoris, nobis directas, honore quo decuit recepimus in haec verba : Sigismundus Dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Marchicque Brandenburgensis et Sacri Romani imperii vicarius generalis et regni Bohemiae gubernator, fidelibus suis conventus ecclesiae de Lelesz salutem et gratiam.

Dicit nobis Lathk, filius Ivan, filii Ráad de Barczanfalfa sua ac Andreae, filii et Dragus, fratris sui uterini de eadem in personis, quod ipsi in dominium praedictae possessionis eorum Barczanfalfa vocatae in

⁶³ Ioan Mihalyi de Apșa, *op. cit.*, p. 562.

comitatu Maramorosiensis existentis ipsos omnis juris titulo concernentur legitime vellent introire. si contradictio cujus piam sibi non obviaret in hac parte. Super quo fidelitati vestrae firmiter praecipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis haminem pro testimonio fidedignum, quo praesente Koszta, filius Dragus de Gyulafalva, vel Gerke de Mereszsieth, aut Fodor de Zarvazou, sive Michael de Fejerfalva, aliis absentibus, homo noster ad faciem dictae possessionis Barczanfalfa vocatae, vicinis et cometaneis ejusdem universis inibi legitime convocatis et praesentibus accedendo introducat praefatos Lathk, filium Ivan ac Andream, filium et Dragus, fratrem suum uterinum in dominium eiusdem statuaturque eandem ipsis cum suis utilitatibus, et pertinentiis universis eo jure quo ad ipsos dignoscatur pertinere, perpetuo possidentes si non fuerit contradictum, contradictores si qui fuerint et evocet ipsos contra memoratos Lathk. et Lathk¹ et Dragus nostram in praesentiam ad terminum competentem rationem contradictionis eorum reddituros efficacem. Et post haec ipsarum introductionis et stationis seriem cum nominibus contradictorum et evocatorum si qui fuerint, terminoque assignato nobis fideliter rescribatis. Datum Budae feria quarta proxima post Dominicam *Letare*. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septimo.

Nos igitur mandatis dicti domini nostri regis obedire cupientes ut etnemur unacum praefato Michele de Fejerfalva homine ejusdem domini nostri regis unum ex nobis, videlicet fratrem Damianum praesbiterum ad praemissa peragenda pro testimonio transmissius, qui demum exinde ad nos reversi nobis voce personali retulerunt, quod ipsi feria quarta proxima ante festum beatorum Tibureii et Valeriani martirum proxime praeteritum ad faciem dictae possessionis Barczanfalfa vocatae vicinis et comentaneis ejusdem universis inibi legitime convocatis, et praesentibus accessissent, ubi legitimis et consuetis debus permanendo praefatosque Lathk, ac Andream, filium et Dragus, fratrem suum uterinum in dominium ipsius introducendo eandem cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet eisdem Lathk, filio et fratri suis jure quo ad ipsos dignoscitur pertinere statuissent perpetuo possidendam nullo contradictore inibi aparente. In cujus rei memoriam stabilitatemque perennem praesentes litteras nostras privilegiales sigilli nostri appensione comunitas duximus concedendas. Datum quinto decimo die diei stationis antedictae, anno domini supradicto. (L.S.)

Super qua praevio modo admissio, ex intervenita praescitarum non abrasarum, non cancellatarum, vel aliter qualitercunque viciatarum litterarum statutoriarum de verbo ad verbum transumptione propria nobili familia Ráad de Somos, juriumque ejusdem desercituras adcautelam praesentes litteras nostras authentico sigillo comitatus nostri roboratas extradandas et concedendas duximus testimoniales.

Et Generali Incliti Comitatus Maramaros congregatione, die 12-a Marty 1761, in oppido Szigeth continuata celebrata, (L.S.) Lectae, correctae per juratum Incliti Comitatus Maramaros vicenotarium Petrum Megyeri² de Vass. P(etrus) Megyer, m(anu) p(ropria).

¹ Corect: *Andream*

Traducere

Noi, obștea prelaților, baronilor, magnaților și nobililor comitatului Maramureș, dăm de știre și facem cunoscut prin cuprinsul <serisorii> de față, tuturor cărora se cuvine, că, întrucît noi, în anul, ziua și locul <serisorii> de față dată în adunarea noastră obștească, <ținută> sub conducerea preailustrului și mărețului Petru Darvay din aceeași <adunare>, vicecomite ordinar al acestui comitat pentru cercetarea și terminarea înainte de toate, în serviciul preainălțat al maiestății sale sacre, ca și spre folosul acestui comitat al nostru, am stat un mai mare număr de zile și de asemenea am fost adunați și <cu toții> de față.

Atunci venind înaintea noastră nobila familie Raad de Somos¹, ne-a arătat o scrisoare a sa de dare în stăpînire, <scrisă> pe pergament, alcătuită și dată sub pecetea autentică a conventului bisericii din Lelesz, ca să o transcriem și să o trecem sub pecetea noastră autentică, astfel ca să punem să fie trecută din cuvînt în cuvînt în această scrisoare privilegială prezentată în forma sa în această <scrisoare a noastră>; cuprinsul acestei serisori urmează în acest chip :

Tuturor credincioșilor întru Hristos, atît celor de față cît și celor care vor veni, care vor lua cunoștință despre cele de față, conventul bisericii Sfintei Cruci din Lelesz, mîntuire întru mîntuitorul tuturor.

Voim să ajungă la cunoștința tuturor că noi am primit cu cîntea cu care se cuvine scrisoarea preainălțatului domn al nostru, domnul Sigismund, din mila lui Dumnezeu regele Ungariei, Dalmației, Croației etc., și maregraf de Brandenburg și vicar general al Sfîntului Imperiu roman și guvernator al regatului Boemiei, <scrisoare> trimisă nouă, avînd acest cuprins : Sigismund din mila lui Dumnezeu regele Ungariei, Dalmației, Croației etc., și maregraf de Brandenburg și vicar general al Sfîntului Imperiu roman și guvernator al regatului Boemiei, credincioșilor săi din conventul bisericii de Lelesz, mîntuire și milostivire.

Ne spune nouă Lațc, fiul lui Ivan, fiul lui Raad de Bîrsana, în numele lui Andrei, fiul <său> și al lui Dragoș, fratele său după mamă, din aceeași <Bîrsana> că ei doresc să fie puși în stăpînirea sus-zisei moșii a lor numită Bîrsana, aflătoare în comitatul Maramureș, ce ține de ei în chip legiuit în temeiul întregului lor drept, dacă în această privință nu îi va pune stavilă împotrivirea cuiva. De aceea punem în vedere și poruncim credinței voastre cu tărie ca să trimiteți omul vostru de mărturie vrednic de crezare înaintea căruia, omul nostru, Costea, fiul lui Dragoș de Giulești, sau Gerke de Mereszsienth, sau Fodor de Sărăsău, sau în lipsa acestora, Mihail de Ferești, ducîndu-se la fața locului pe zisa moșie numită Bîrsana, și după ce au fost chemați acolo în chip legiuit toți vecinii și megieșii aceleia

¹ Localitate dispărută situată în zona Căluș Silvaniei (identică probabil cu satul Corn de astăzi).

și fiind ei de față, să-i pună în stăpînire pe sus-pomeniții Lațc, fiul lui Ivan și pe Andrei, fiul <său> și pe Dragoș, fratele său după mamă, în stăpînirea acelei <moșii> și să o dea în stăpînirea lor cu toate folosințele sale și toate cele ce țin de ea ca să o stăpînească pe veci, cu acel drept cu care se știe că ține de ei, dacă nu se va face împotrîvire; pe împotrîvitori, dacă vor fi, să-i cheme să stea față cu pomeniții Lațc, Andrei și Dragoș. Înaintea noastră la un soroc potrivît ca să spună mai bine temeiul împotrîvirii lor. Și după acestea să ne faceți cunoscut în scris <și> cu credință și la sorocul hotărit desfășurarea acestei puneri și dării în stăpînire, cu numele împotrîvitorilor și ale celor chemați, dacă vor fi.

Dat la Buda în miercurea de după duminica Letare ², în anul domnului o mie patru sute șapte.

Așadar, noi, doritori să dăm ascultare poruncilor zisului domn al nostru regele, după cum sintem datori, am trimis ca om de mărturie pentru a împlini cele de mai sus, împreună cu sus zisul Mohail de Ferești, omul aceluiași stăpin al nostru regele, pe unul dintre noi, anume pe fratele Damian, presbiterul. Aceștia întorși apoi la noi ne-au spus într-un glas ei înșiși că ei, în miercurea dinaintea sărbătorii fericitilor mucenici Tiburtiu și Valerian ³, <sărbătoare> ce a trecut de curînd, s-au dus la fața ocului pe zisa moșie numită Birsana, și după ce au chemat acolo în chip legiuit toți vecinii și megieșii aceleia și fiind ei de față, li rămînînd zilele legiuite și obișnuite, au pus în stăpînire pe sus-zisii Lațc și Andrei, fiul <său> și pe Dragoș, fratele său după mamă, punîndu-i în stăpînirea acesteia, împreună cu toate folosințele sale și toate ce țin de ea, și au zălogit-o acelorași Lațc, fiului și fratelui său, cu același drept cu care se știe că ține de ei, pentru a o stăpîni pe veci, deoarece nu a apărut acolo nici un împotrîvitor. În amintirea acestui lucru și pentru veșnica statornicie am hotărit să încuvîntăm scrisoarea noastră privilegială de față, întărită cu pecetea noastră atîrnată.

Dat în a cinsprezecea zi a sus-zisei zile a dării în stăpînire, în anul domnului mai sus-zis.

Cu privire la care, în chipul încuvîntat mai înainte, din transcrierea drepturilor pentru nobila familie Raad de Somos, făcută din cuvînt în cuvînt a scrisorii sus-citate de dare în stăpînire, <scrisoare aflată> fără răsături, tăieturi și nici stricăță în vreo altă parte, am hotărit ca spre cheazăsie scrisoarea noastră de față să fie însemnată cu peceta autentică a comitetului nostru, întărită și hărăzită. Din adunarea obștească a comitatului Maramureș, continuată și ținută în orașul Sighet în ziua de 12 martie 1761.

<Scrisoare> citită, corectată și extrasă de către juratul comitatului Maramureș, vîcenotar Petru Megyeri de Vass. P(etru) Megyer cu propria mină.

² 9 martie.

³ 6 aprilie.

R É S U M É

Après un court précis sur la généalogie en tant que science spéciale, les auteurs proposent un certain regard du point de vue archivistique.

Le matériel, réalisé par un archiviste — docteur en sciences historiques — et un prêtre — un vrai historien et généalogiste —, comporte une étude généalogique d'une ancienne famille roumaine, Birsana, provenant, du nord du pays, de la province historique de Maramureș.

Les fondements de l'examen généalogique ci-présent sont fournis par des documents conservés dans les dépôts des Archives d'Etat.

P R É C I S

After a short presentation of the genealogy as a special science of the history, the authors suggest that the archivists should consider more thoroughly this direction.

To support their statements, the two specialists, an archivist, Doctor in History, and a priest having genuine research abilities, provide a genealogical study on an old Romanian family, Birsana, from Maramureș, in the Northern Romania.

The basis of the above mentioned genealogical research is represented by the documents kept mostly within the Archives; this proves the great cooperation possibilities between the archivists and the genealogists.

Mihai Eminescu și Ion Creangă. Efigii pe sigilii și medalii.

MARIA DOGARU

Reprezentanți de seamă ai spiritualității românești, Mihai Eminescu și Ion Creangă sînt omagiați și în acest an prin ample manifestări. Cum se știe, acelea legate de comemorarea centenarului Eminescu, desfășurate în 1989 sub egida UNESCO, continuă cu acțiunile prilejuite de împlinirea a 140 de ani de la nașterea sa, fapt care face ca printr-o fericită coincidență omagierea poetului să se înlanțuie cu aceea a lui Ion Creangă, întrucît lista personalităților sărbătorite în 1990 pe plan mondial se deschide cu numele marelui povestitor român.

Parte integrantă a patrimoniului spiritual românesc, sigiliile și medalioanele, purtînd girul izvorului autentic, aflate în strînsă legătură cu toate laturile culturii unei epoci sau alteia, se află desigur într-un raport direct cu informațiile documentare însumate în fondurile și colecțiile arhivistice.

Printre comorile de preț incluse în patrimoniul sfragistic românesc se numără și sigiliile personale ale lui Mihai Eminescu. Conform practicilor timpului, marele scriitor a utilizat sigilii menite să valideze corespondența și înscrisurile personale.

Deși poetul n-a utilizat frecvent acest mijloc de validare majoritatea scrisorilor trimise de el fiind doar semnate, s-au păstrat o impresiune sigilară cu inițialele ce îl individualizează și un inel sigilar care îi este atribuit cu certitudine.

Impresiunea amintită se conservă pe una din cărțile provenind din biblioteca personală a poetului, respectiv pe volumul al doilea al lucrării *Oeuvres complètes*, de Blaise Pascal¹. Această lucrare cu profil istoric aflată

¹ Lucrarea a fost editată de Gh. Lahure et Cie Paris, Librairie de T. Hachette et Ce, 1860, 671 p.